

Ko je bil ded še mlad . . .

Cvetko Slavin.

III.

Dolgo, dolgo so se držali Francozi v vasi. Hudo so gospodarili, da se je že oglašalo pomanjkanje. Nastala je lakota in draginja, da so se ljudem kar lasje ježili strahu in groze. Radi bi bili sejali, a kje naj vzamejo semen? Francozi so izpraznili bogate kašče in globoke kleti. Prazno je stalo zdaj vse in na stežaj odprto. Saj nihče ni imel ničesar vzeti. Obupani so hodili ljudje okrog in niso vedeli, kaj naj počnó. Sovražno so pogledovali brezsrčne Francoze, ki so bili krivi njih bede. Ni manjkalo mnogo, pa bi se bili dvignili in pobili s sekirami in kosami sovražnike. A kaj bi bilo potem? Prišli bi bili drugi sovražniki. Vse naselbine bi požgali in postreljali nesrečne ljudi. Zato je pač bolje, da pretrpijo te žalostne čase in potrpežljivo čakajo novih dni.

Kekljevim je bila vzeta iz hleva zadnja kravica. Tja na trato so jo peljali Francozi in so jo pobili. Nedaleč pri hlevu je pa stal oče in stiskal krčevito v desnici ostro sekiro. Hotel je skočiti med Francoze in jih neusmiljeno pobiti na tla. A bilo jih je deset, in še preden bi pobil enega, bi že sam ležal na tleh v krvi. Uboga mati, ubogi Matevž potem!

Premagal se je oče, pa je vrgel sekiro na tla. Odšel je potem v gozd in ni ga bilo ves dan domov. Francozi so pa ssesekali kravico. Na sredi trate so zažgali velik ogenj in so pričeli peči sveže meso. Smejali so se in so se krohotali, da se je slišalo daleč čez Savo. Vse shrambe so že izpraznili in v hiši že ni bilo kočka kruha več. Glad je gledal s praznih sten in iz nastežaj odprtih skrinj. Prazen je bil hlev in svinjak — revščina in lakota kroginkrog.

Matevžu se je trgalo srce, ko je videl vse to. Smilili so se mu mati, ki so jokali dannadan, smilili so se mu oče, ki so hodili blede in mračni iz kraja v kraj. Oj, da bi prišel zdaj kraljevič devete dežele! Takoj bi mu prodal svojo Belko! Samo da bi pripeljal kraljevič svojo vojsko in udaril po Francozih. Slaven je in mogočen kraljevič iz devete dežele in ni ga junaka, ki bi se mu mogel postaviti po robu. A Bog vé, kje hodi zdaj, in Bog vé, kje je pot v deveto deželo?

Lačen je bil Matevž, da se je držal komaj pokonci. Včeraj so použili Kekljevi zadnji košček turšičnega kruha; a ostalo ni več — niti droben krompirček, niti zrno rumenega žita. Kje naj zdaj vzamejo hrano, da ne poginejo lakote? — Spomnil se je takrat Matevž zelene senožeti pod sinjo Baščico. Da, tja gor pojde. Pastirji so napravili gotovo že veliko, veliko sira in sirovega masla. Tja gor pojde in prinese s sabo sira in sirovega masla. Skrije ga pred Francozi, in naskrivaj bodo jedli mati, oče in on sam. Pregnali bodo tako glad vsaj za silo in ne bo jim treba umirati.

Spomnil se je Matevž tega in se je napotil v goro. Težke so mu hile noge, in čutil se je tako slabega, da je komaj prestopal. A vendar je plezal kvišku — više, vedno više . . .

Toda tudi Francozi so spoznali, da se jim bliža glad. Vse so že pojedli in nobenega živinčeta ni bilo več na vasi. Prazno, vse snedeno, kamor so stopili. In takrat je Francoze zaskrbelo. Pač se jim je zdelo, da morajo imeti vaščani živino še nekje skrito. Šli so zato na planine, a dobili niso ničesar. Vrnili so se praznih rok, in takrat se jim je zazdelo, da se jim vaščani na skrivnem posmehujejo. Prijeli so tega in onega in mu žugali s smrtjo, ako jim ne pove za skrivališče. A bilo je vse zaman; nihče ni črnil besedice. Saj je bila njihova edina tolažba v teh žalostnih časih ona živina, ki se je skrivala pod Baščico. Ne, niti za svoje lastno življenje bi ne bil izdal nihče te skrivnosti! — Francozi pa so še vedno iskali in se niso utrudili.

Matevž je pa dospel že blizu senožeti. Vsedel se je v gozdu nedaleč od strmega, globokega jarka na mehki mah. Utrujen in slab je bil tako, da bi se bil najrajši vlegel na zemljo in zaspal na veke. A mislil je na mater in na očeta in te misli so mu dajale moči. Z rokavom je šinil preko potnega obraza in je zastrmel v tla.

Hipoma je pa dvignil glavo. Zazdelo se mu je, da sliši korake. Ozre se proti goščavi, in resnično — zagleda štiri vojake, ki so se plazili skozi grmovje. Prestraši se Matevž, ker je spoznal, da so Francozi že blizu senožeti in da je izgubljena draga živinica, na katero so stavili vaščani zadnje upanje. Glej, našli so Francozi skrivno stezo, ki pelje na senožet, in črez pol ure bodo že tam gori.

Matevž se je prijel za čelo in iz ust se mu je izvil krik. Slišali so ga Francozi in so fanta zagledali. Hitro so se mu približali in ga obstopili. S široko odprtimi in prestrašenimi očmi jih je gledal Matevž in ni izpregovoril besedice.

Neki Francoz, z veliko in črno brado, ga je pričel izpraševati v slabi slovenščini o živini, ki je skrita nekje na gori. Matevž je odmigaval samo z glavo, a glasu ni bilo od njega. Razhudil se je Francoz in mu je nastavil puško na prsa. A Matevž se ni genil. Obraz mu je bil bled, a vendar miren.

Francoz je potegnil iz žepa mošnjo in mu je pokazal tri svetle zlate, češ, tvoji so, ako nam pokažeš pot. A Matevž jih ni pogledal. V dlani je skril obraz in strmel na zemljo, kakor bi premišljeval težke misli. Glej, četudi jim ne pokaže poti, bodo vendar prišli sami na senožet. Samo nekaj korakov še napravijo, pa jo zagledajo na oni strani, in zaslišali bodo živino, ki muka na oni strani. Oj, izgubljeno je vse, popolnoma izgubljeno!

Naenkrat se pa zasmeje Matevž krohota. Vstane in reče mirno francoskim vojakom:

»Pojdite za mano! Pokažem vam tisto skrivališče . . .«

Namuznejo se vojaki in se pogledajo. Veselo stopajo za dečkom, ki jih vede skozi gozd. Radost jih prešinja, ker bodo na tako lahek način

zasačili skrite pastirje in živino. Veselo se pogovarjajo in stopajo za dečkom.

Hitro je šel Matevž pred njimi. Glavo je imel sklonjeno in je stiskal ustnice. Niti enkrat se ni ozrl nazaj. Minila ga je vsa slabost; noge so mu postale lahke, da bi lahko hodil tri dni. S steze je krenil na kolovozno pot in dalje proti globokemu jarku — kloštru.

V ušesih mu je šumelo, kakor da bi vpila nekje v globočini velika množica in ga zmerjala, ker je izdal sovražniku zadnje upanje rojakov. A Matevž se je posmihal; saj je vedel, da hrumi le gorski potok čez ostre, črne skale. Mirno je stopil na brv in rekel vojakom:

»Glejte, za tem gozdičem je skrita senožet. In tam se pase živina. Oj, mnogo, mnogo! — Ali ne slišite mukati krav?«

Posluhnili so Francozi. Resnično — zdelo se jim je, da slišijo v daljavi živinske glasove. Veselo in brezskrbno stopijo na brv, pa obstanejo in poizkušajo, če jih bo držala. Toda brv je bila zadosti močna in se je le malce pošibila. Šli so naprej in prišli do srede. A takrat so obstali začudeno za trenutek. Deček je šinil kakor blisk preko brvi in obstal kraj prepada. Potem pa se je vrgel na tla in se je uprl z nogami v kamen, ki je opiral brv.

Vzkriknili so Francozi in se spustili v tek. Matevž se je pa upiral z vsemi mladimi močmi ob kamen. Kri mu je stopila v lice in oči. Ničesar ni videl več; le po ušesih mu je šumelo in bučalo, kakor bi vpila iz prepada silna množica in ga prosila pomoči. Francozi so bili že blizu konca brvi; le nekaj korakov še, pa bodo na varni zemlji.

* »Bog, o Bog!« je vzdihnil Matevž in se uprl z zadnjimi močmi v kamen. In takrat se je zamajal kamen; prevrgel se je in se je zakotalil z glasnim ropotom v globočino. In zasukala se je brv in se je premaknila — štirje vojaki so se lovili z rokami po zraku; a zmanjkalo jim je tal, in z obupnim krikom so strmoglavili v prepad . . .

Ko se je prevrgel kamen, je zdrknil tudi Matevž ob robu navzdol. Glava mu je spolzela ob ostri skali, da mu je prerezala lice. A deček je zgrabil za korenino, ki je štrlela nad prepadom, zazibal se parkrat in obvisel nad brezdanjo globočino. Z zadnjimi močmi se je dvignil kvišku in stopil na rob prepada. Šel je par korakov naprej in se je sesedel na zelenem mahu. Kri mu je tekla z ranjenega lica po obleki. A ni čutil teža. Legel je na tla in zaprl oči.

Kako dolgo je ležal, sam ni vedel. Naenkrat ga je zaskalelo lice, da se je stresel po vsem životu in odprl oči. Počasi se je dvignil in se je vlekel naprej. Dospel je do studenca. S prgiščem si je zajel tekočine in pil in si ugašal žejo. V vodi je zagledal svoj krvavi obraz in se je prestrašil. Umil se je; potem si je pa odtrgal kos srajce in si obvezal obraz.

»Kam naj grem, da ne omažam sredi gozda?« se je povpraševal. In domislil se je, da ni daleč od senožeti. K pastirjem gre; tam bo varen pred sovražniki in pred smrtjo.

Trudoma se je pomikal Matevž skozi grmovje. Šibila so se mu kolena in po glavi mu je šumelo kakor da stoji blizu vodopada. Opotekal se je naprej in ničesar ni mogel več misliti. Samo tega se je še zavedal, da je v veliki nevarnosti, da mora naprej na senožet, če se hoče rešiti. Zato je pa silil naprej, četudi je šlo počasi. Naposled je pa vendar stopil iz gozda. Zagledal je travo in nedaleč od njega se je premikalo nekaj črnega. A ničveč ni mogel razločiti; pred očmi se mu je jela delati tema. Švigalo je tisoč lučic v tisti temi in plesalo vse okrog njega. Matevž je hotel šiniti z roko preko oči, da bi pregнал tisto temo in bleščeče lučice; a ni mogel več. Hipoma se je zavrtil in se je zgrudil brez glasu na tla . . .

Nedaleč od njega so se pasle ovce. Prihajale so bliže in bliže. Naenkrat pa se je ločila od trope kakor sneg bela, krasna ovca. Stopila je tik pred Matevža in je zabeketala. A deček se ni genil. Ovca mu je jela lizati roke in je beketala žalostno in obupno; kajti spoznala je svojega mladega, ljubega gospodarja. Vsa tropa se je potem približala in pogledala dečka. Toda kmalu se je odstranila, in Belka je ostala sama.

Žalostno je gledala ovca Matevža. Sklonila se je zopet in je polizala roko. Potem je pa zabeketala glasno in obupno. Tekala je semtertja, ustavila se, pogledala dečka v krvavi obraz in je beketala na vse grlo, kakor bi klicala jokaje na pomoč. Nazadnje se je pa pomirila. Tiho je stala kraj Matevža, kot bi premišljevala. Naenkrat se je pa obrnila in stekla beketajoč preko senožeti.

Tam sredi širne senožeti je stal pastir Šimen. K njemu je pritekla Belka in mu beketala naravnost v obraz. Potem je pa stekla od njega. Nedaleč se je ustavila in se je ozrla, če ji sledi pastir. Ker je stal mirno, je pritekla nazaj. Ponovila je to večkrat, in Šimen se je začudil.

»Kaj vendar hoče ta žival?« je zamrmral. Stopil je za njo preko senožeti, in Belka je tekla urno pred njim. Večkrat se je ozrla nazaj, če gre za njo pastir. In ko ga je videla tik za sabo, je zdirjala še hitreje. Vedno radovednejši je postajal pastir, in zato je pospešil korake.

Naposled se je ustavila Belka ob grmovju. Pristopil je pastir Šimen in je zagledal pred sabo dečka, ki je ležal na mehki trati. Kri mu je kapala z obvezanega obraza in ni se genil. Sklonil se je Šimen niže in tedaj ga je spoznal.

»Matevž je . . . Kaj se je zgodilo siromaku?«

Povprašal je Šimen, a ni mu odgovoril. Neodločen je stal Šimen nekaj časa; potem se je pa nagnil in dvignil nezavestnega dečka. Nesel ga je preko senožeti do hleva. Tam ga je pa položil na posteljo. Zvesto mu je sledila Belka in se je ustavila šele pred hlevom. Šimen je poklical še druga dva pastirja, da sta mu pomagala. Skrbno so izprali dečku krvavi obraz in ga obvezali s čistim platnom. Šimen mu je pa vlil v usta par kapljic močnega žganja, in tedaj se je zgenil Matevž. Odprl je oči in pogledal okrog sebe. Potem se je pa dvignil in rekel s slabim glasom: »Lačen in žejen sem . . .«

Hitro so zavreli svežega mleka in dali dečku piti. Hlastno ga je požíral Matevž in moči so se mu vračale. Čisto lahko je že sedel na postelji in tudi govoril je že lahko. Pripovedoval je pastirjem, kako so ga pregovarjali Francozi, naj jim pokaže skrito senožet. Kako se je upiral in se je nazadnje vdal, toda šele, ko mu je prišla misel, da spelje Francoze na brv in jih strmoglavi v prepad. Ah, posrečilo se mu je — Francozi leže zdaj pobiti in mrtvi v gorskem potoku.

Čudé so ga gledali pastirji in so čudé skleпали roke. Ali je to mogoče? Moj Bog, ali je mogoče? Tako mlad deček, pa tak junak! Tako majhna postava, pa toliko junaštva in poguma! — Ali je mogoče?

»Oj, Matevžek, vrl deček si ti, kakor ga ni na vsem svetu,« je govoril Šimen. »Risa si zadavil kakor mlado mačko. Vaščanom si rešil živino in jih tako obvaroval lakote. Zdaj pa si pobil Francoze in tako vdručič rešil nas vse. Vrl dečko si, Matevžek.«

A Matevž je strmel nemo in otožno v tla. Skoro ni čul pohvalnih pastirjevih besedi. Naposled pa je dvignil oči, polne solz.

»Oj, stric Seljanov,« je rekel, »pač sem pobil Francoze, pobil do smrti. A to je grozen greh! Oj, stric Seljanov, in nihče mi ne more odpustiti tega greha.«

Razjokal se je Matevž. A Seljanov Šimen mu je položil roko na glavo. »To ni greh, Matevžek, to ni greh. S tem si pokazal veliko ljubezen do matere in očeta, do domovine in do nas vseh. Rešil si nas bridkih časov in morebiti celo smrti . . . Domovino braniti, Matevžek, ni greh; posebno še, če jo rešiš brezbožnega sovražnika, ki sovraži našo vero, našega cesarja in naše ljudstvo.«

Radostno je pogledal Šimna Matevž in je nehal jokati.

»Ali je res, stric Seljanov, ali je to res?« je povpraševal venomer.

In ko je pritrdil stric Seljanov in sta pritrdila tudi oba pastirja, se je nasmehljajal Matevž. Legel je nazaj, in hipoma se ga je polastilo trdno spanje. A še v spanju se je smehljajal neprenehoma — —

Proti večeru je pa šel pastir Šimen na Kekljev dom sporočit, kaj se je zgodilo z Matevžem. Vso noč je ostal tam in spal na svislih. Zjutraj sta se pa napotila z očetom na senožet pod sinjo Baščico.

Sedel je Matevž na postelji in je božal ljubo Belko, ki je stala kraj postelje. Takrat pa je stopil v hlev oče in Matevž se je vzradostil.

»Glej ga no — tak junak si ti!« je izpregovoril oče ljubeznivo. »Vesel sem, oj, vesel, da imam takega sina . . .«

Skoro jckal je oče, ko je objel svojega hrabrega Matevža in mu gledal v obraz.

»Ali te kaj hudo boli?« je izpraševal skrbno. A Matevž je skočil na noge in se je postavil možko pred očeta.

»Oj, je že dobro, oče,« je odgovoril. »Veste, samo malo oprasnil sem se, pa bo kmalu bolje.«

»Joj, skoro bi ti pozabil povedati, da so danes v jutru odšli Francozi,« se je domislil oče. »Skoro še v noči je zapel boben in izginili so, da sami ne vemo, kam.«

»O, hvala Bogu! Hvala Bogu!« je vzkliknil Matevž in zavriskal.

Opoldne sta odšla pa oče in sin v spremstvu pastirja Šimna s senožeti proti domu. Matevž se je čutil trdnega tako, da je stopal prav lahko in se je le malo opiral na očeta. Ko so pa prišli v vas, so zagledali ljudi, ki so hodili veselo vriskajoč in prepevajoč od hiše do hiše. Saj so bili rešeni brezbožnih in neusmiljenih vojakov, in lepši časi in dnevi so se jim naznanjali.

Ko so zagledali vaščani Matevža, so dvigali vriskaje klobuke. Prihiteli so bliže, in najmočnejša dva sta dvignila Matevža na svoje rame. Tako sta ga nesla po vasi gorindol, in vsa množica — stari in mladi — je sledila. Vriskala je in prepevala. Vmes so se pa slišali glasovi, ki so klicali:

»Bog živi našega rešenika! Bog živi Matevža!«

V navdušenih glasovih so slavili vaščani svojega mladega junaka. A Matevž se je smehljaj v zadregi in gorko si je želel, da bi prišel že domov. Čutil se je trudnega in po glavi mu je pričelo zopet šumeti. Poprosil je, naj ga poneso domov. Spremili so ga vsi in so ga zapustili šele, ko je zaspal v prijetnih sanjah.

Črez par tednov pa je okreval popolnoma . . .

* * *

Tako se je godilo, ko je bil naš ded še mlad. Godilo se je še mnogo in veliko, veliko drugega — radostnega in žalostnega. Veste, kadar pride zima in se povrnem jaz iz tujine na dragi dom, pa se vsedemo okrog zapečka. Pa vam bom napisal morda takrat še naprej, če boste pridni in poslušni. Kar lepo počakajte in potrpite! Kar naenkrat pride čas, ko zakurimo ljubo pečko, pa se dogovorimo do konca o lepih časih, ko je bil naš ded še mlad . . .

Pokorščina.

Tri slike. — Spisal Pavel Perko.

III.

Gospod katehet odgovori obema.

O, jaz sem pa lepo Vajini pismi prebral in se nasmehnil. In vzel sem pero v roke, da Tebi, Lojzika, in Tebi, Anica, povem nekaj o — pokorščini.

Lojzika, Tvoja pokorščina ni bila, kot bi morala biti. Prava pokorščina je vdana in se ne jezi in ne godrnja. Ti pa si se jezila, da Te niso pustili na »prežalico«, ko si vendar vedela, da prežalica ni za otroke. In